

DEVLET ve BAĞIMSIZLIK

Yalçın KÜÇÜK

Bu incelemede; devletin, bağımsızlık, bağımlılık, ulus-devlet, kapitalizm vb. ile ilişkileri ve yaşanmakta olan küresel sistemin, yeni feodalite ve Ortaçağ olarak adlandırabildiğimiz bir tekeliyete doğru gidişi üzerine tespitler sunulmaktadır. Tarihsel kesitler, tespitleri destekler örnekler olarak yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: devlet, bağımsızlık, kapitalizm, ulus devlet, tekeliyet, yeni feodalite.

Zaman beni hep ilgilendirdi, bu soruyu çok önceleri fark ettim, yeneden ve şöyle formüle edebiliyoruz, 1483-1683 arasındaki iki yüz yıl mı, yoksa 1866-1966 arasında geçen yüz yıl mı, daha uzundur; bu, bana göre, cevabı hiç de kolay olmayan bir sorudur. Hemen birincisidir, diyemiyoruz, doğrusu pek zor ve zorluk, zamanı bilmenin hiç de kolay olmamasından kaynaklanıyor. Tartışılabilir; ancak ben, düşündükçe, ikincisinin birinci periyottan ve açıkçası, yüz yıl'ın iki yüz yıl'dan daha uzun olduğuna meylediyorum. Tabii pratik zaman üzerinde duruyorum ve bu durumda da o kadar kolay olmadığını biliyorum.

Kolay olmasa da tahrik edicidir; şu soruyu da sorabiliyoruz, yüz yıl, gerçekte kaç yıldır, bu sorunun, açıkça olmamakla birlikte, daha önce sorulmuş olduğunu tespit edebiliyoruz. Önümde, iktisat ve genel tarih üzerinde pek tanınmış Eric Hobsbawm'in çalışması var, üzerinde iki ad yazılıdır ve ben asıl adının hangisi olduğuna da karar veremiyorum. Büyük karakterler ile, "Age of Extremes" işaretini buluyoruz, ama altında, "The Short Twentieth Century 1914-1991" başlığını okuyoruz.¹ Majüsül karakterlerle, "Uçlar Çağı" dense de, bu çalışma daha çok, "Kısa Yirminci Yüz Yıl" olarak biliniyor; demek ki yüz yıl, 100 yıldan daha kısa olabilmektedir.

Profesör Hobsbawm, kısa yüz yıl kavramını, Macar Bilimler Akademisi Başkanı İvan Berend'ten, ödünç aldığını, önsözünde ifade ediyor, d'ler bütün dillerde düşerler ve "beren" de okuyabiliyoruz, bizde "beren" var; 1991 yılının, Sovyet sisteminin, resmen çöküş yılıdır, bir

¹ Eric Hobsbawm, *Age of Extremes-The Short Twentieth Century 1914-1991*, London, 1994-1996.

çağın sonu olarak keşfedilmesi, sosyalist sistem içindeki bilim adamları için her halde daha tabii olmalıdır. Keşif, yıkılışın içinden ve bir sonuç olarak çıkıyor. Çöküş ya da yıkılış, her zaman yeni keşiflere gebedir; “otopsi” her daim zengindir, ancak ne doğuyor, veya “ne çıkıyor”, bu soruya da net cevap bulmaktan çok uzak bir yerdeyiz.

Hangi zaman uzundur, belki de daha doğru olanı burada buluyoruz ve buradan zamanın bağımsız bir değişken olmadığını çıkarabiliyoruz. Belki şu iki küçük cümle, in the 1980s capitalism triumphed over communism, “seksenli yıllarda kapitalizm, komünizme karşı zafer kazandı” ve arkasından, hemen hemen on yıl sonra, in the 1990s it triumphed over democracy and the market economy, daha serbest ve güzel bir Türkçe ile, “demokrasi ve pazar ekonomisini yerle bir etti”, ibaresi hem çok şaşırtıcı ve hem de açıklayıcıdır. Çok hoş, komünizmi yenen kapitalizm idi ve aynı kapitalizm, on yıl sonra, demokrasi ve pazar ekonomisini ortadan kaldırmaktadır. Bunu, kapitalizm’in intiharı olarak anlayabiliriz.

Zaman’ın zaman olmaktan çıktığı ve işaret değerini yitirdiği bir zamandan geçiyoruz.

Yazarı mı, bu çalışmasının da iki başlığı var, ikincisi, “life after capitalism”, kapitalizmden sonra hayat’tır, artık kapitalizmin yok olduğunu vaaz ediyor, Amerika’da, Stanford Üniversitesi’ni bitirmiş ve doktorasını tamamladıktan ve Harvard Üniversitesi’nde öğretim üyeliği yaptıktan sonra, zamanını, Amerikan hükümetinin bir görevlisi olarak, “az gelişmiş” denilen ülkelerde, yoksulluğu ortadan kaldıramasa bile hafifletmek için yıllarını harcamıştır, yazdıklarından bunu öğreniyoruz.² Bu kitabı, bir hayal kırıklığı ve bir keşfin verimi olarak ortaya çıkmış görünüyor; yoksulluğun arkasında Amerika Birleşik Devletleri’ni, uluslararası kuruluşları ve daha da önemlisi büyük korporasyonları görüyor. Kapitalizm, geriliğin ve yoksulluğun motorudur ve öyleyse, artık ölüdür.

Kapitalizmin öldürmek için doğduğunu ve artık öldüğünü, belki de, benden başka söyleyenin olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Komünist Manifesto, hep, kapitalizm’e olan tiksintimin karşısına çıkıyordu ve şimdi öldüğüne göre daha rahatız.

Ölürken, ulus-devleti de tarih sahnesinden çekmek istiyor ve başlangıcı, devlet ile bağımsızlığı birbirinden ayırmaktır. Önce bağımsızlık

² David C. Korten, *The Post-Corporate World –Life After Capitalism*, 1999, Berkeley, CA, s. 1 & 317.

kavramını silmeye çalışıyor ve bu nedenle bağımsızlığa karşı çıkanlar, kapitalizmin ölü kolları durumundadırlar. Ölünün ölü uzuvlarıdır, demek istiyorum. Buradan devam edebiliyoruz.

Doktor Korten, daha çok pratik yaklaşımlıdır; bu nedenle, kapitalizmin, demokrasi ve pazar ekonomisini yerle bir etmesinin, ulus-devleti de ortadan kaldırmak anlamına gelebileceği noktası üzerinde durmamaktadır. Güzel, ve bu ayrı, diğer taraftan, kapitalizmin, pazar ekonomisi ile demokrasiyi ezmesinin, Korten pek dillendirmese de, kapitalizmin intiharı olduğundan hiç kuşku duyamayız; Doktor Korten, kapitalizm sonrası hayat üzerinde durmakla, intiharı olmasa da ölümünden kuşku duymamaktadır. Her halde artık yoktur, çünkü bu ikisini, öteden beri, kapitalizmin kendisi olarak biliyoruz.

Bu da güzel, Korten'in tespiti, bizi, yine önemli bir soruyla karşı karşıya getiriyor; öldüyse, ne zaman öldü. Bu soru hem demokrasi ve hem de kapitalizmi içine alıyor; çünkü, ikisinin, bir madalyonun iki yüzü olduğuna inandırılmış durumdayız. O halde ve bu inanmışlığımıza dayanarak ve muhakemeyi demokrasi üzerinden yürüterek, demokrasinin ne zaman yok olduğu meselesine gelebiliriz. Bu durumda, soruyu, şöyle de formüle edebilirim, Hitler'in, 1945 yılında, Sovyet orduları ve Amerikan finansmanı ile tasfiye edilmesi, acaba, demokrasinin çoktan yok olmuşluğunu gözlerden uzak tutma sonucunu mu da sağlıyordu; gözlerimizin kamaştığını ve bir bitmişliği görmemizi engellediğini söyleyebilir miyiz, sorunun son formu budur.

Bir kez, iki savaş arasında, yaygın olan itikat, artık demokrasinin imkansızlığı idi. Bunun üzerine, bir Sovyet-Amerikan "demokrasi zaferi" haykırışı geldi, çok kısa sürdüğü kesindir. Yalnız izleyen Soğuk Savaş'ta, Amerika açısından, Batı bir "demokrasi kampı" olarak gösteriliyordu ve Sovyetler Birliği ise, kendi Bolşevik Devrimi'nin tekrarlanamazlığını, açıkça söylememekle birlikte, en sarsılmaz doktrini haline getirdiklerini ve bütün ülkelere, "milli demokratik devrim", tabii Türkiye'ye de, reçetesini yazdıklarını biliyoruz. Dolayısıyla, teorik ve pratik açılardan, dönemini tamamlamış olduğu görülemiyordu; şimdi buradayız.

İkinci Dünya savaşından sonra Batı'da ölmüş atı kırbaçlıyorduk. Doğu'da zor bir deneme yapıyorduk.

Devamla, bu soru-cevap yazımının önemi şurada, güzel, 1989 veya 1991 yılı bir bitişe işaret etmektedir; ikincisi, Berlin Duvarı'nın yıkılış tarihi olmakla, ilk reel sosyalist düzenin yıkılışı olarak anlaşılmaktadır.

Duvarın yıkılışı, sistemin önündeki barajın patlamasıdır; anlayış buradadır. İki yıl sonraki gelişme, yıkılışı teyit ettiğine göre, buna, itiraz etmek anlamlı görünmüyor; yıkılmıştır ve kesin gözüyle bakıyoruz.³ Peki yıkılan ne, Guéhenno, bu soruya verilen cevapları, “optimist” ve “pesimist” olarak ikiye ayırıyor; optimistler, 1945 yılında ve pesimistler ise 1917’de, başlayan çağların sona erdiğine inanıyorlar. Birbirine rakip iki çağ var.

Guéhenno’nun bu önemli çalışmasının asıl başlığı ki Fransızca yazılmıştı ve Türk üniversiteleri ve dolayısıyla kütüphaneleri anglofon olduğu için, ben de İngilizce okumak zorunda kalıyorum, “la fin de la démocratie” idi ve İngilizce ise “The End of Nation-State” olarak yayınlandığını görüyoruz. Demek ki, “Demokrasinin Sonu” ve “Ulus-Devlet’in Sonu” arasında bir fark görülüyor; her halde itiraz edemiyoruz.

Ulus-Devlet’in sonundan hemen önceki durak, bağımsızlığın reddidir.

Doğru, bağımsızlığını kaybetmiş bir body politic, devlet olmaktan uzaktır ve halkına gönenç sağlama gücünü kaybetmiş, demektir. Buradan sürdürüyoruz.

Jean-Marie Guéhenno, her ikisine de karşı durmaktadır ve görüşü özetle şudur: “This book proposes a quite different thesis: That 1989 marks the close of an era that began not in 1945 or 1917, but that was institutionalized thanks to the French Revolution, in 1789. It brings an end to the age of nation-states.” Anlıyoruz, reel sosyalist sistemin yıkılışı ile birlikte, 1789 Büyük Fransız Devrimi ile başlayan bir asrın sona erdiği ileri sürülüyor; daha açıkçası “ulus-devlet” asrı sona ermektedir.

İngilizce çeviride “age” kullanıyor ki, bunu “asr” olarak anlamakta bir sakınca görmüyorum, hem çağ, hem zaman ve hem de yüz yıl anlamları var. Böylece çok uzun, rakam ile 200 yıllık bir yüz yıl ile karşılaşıyoruz. İnsanlık, bir yüz yılda, iki büyük devrim arasındaki bir düzeni sona erdiriyor; sona eren, “ulus-devlet” düzenidir.

Aralarında ortaklıklar var; Fransız Devrimi, nasyonalizm’i salıverdi

³ John Gray, bu iki tarihi birleştirip tek tarih olarak kullanıyor. “Consider, the least expected historical transformation of our time –the Soviet collapse of 1989-91.” J.Gray, *Endgames – Questions in Late Political Thought*, Polity Pres, 1997-2004, s.157. Profesör Gray, 1989-1991 yılında, Sovyet düzeninin yıkılışını, “the least expected historical transformation”, hiç beklenmeyen tarihsel dönüşüm, olarak niteliyor ki bu başından beri benim de savunduğum görüş idi.

ve Rusya Devrimi, ulus devletleri yayıyordu. Birincisinde, milletçilik ile birlikte ortaya çıkan, hürriyet idi ve ikincisinde, ki buna dekolonizasyon da diyoruz, yüksek tutulan bağımsızlık oldu. Başkaları bir yana, Mısırlılar'ın mümtaz evladı Nasır ve İrani'lerin marifetli önderi Musadık, bağımsızlık için mücadele ettiler. Birincisi Süveys'i, ikincisi İran Petrollerini "nasyonalize" etti, "millileştirdi" veya "devletleştirdi", diyebiliriz. Nasyonalizasyon olmadan bağımsızlıktan söz edemediğimiz bir çağ idi; yaşamış bulunuyoruz.

Bizim nasyonalist hareketimiz bu ikisinin arasındadır. Bizimkinde "hürriyet" tonu zayıf, buna mukabil, "istiklal" ya da "istiklal-i tam" veya "tam bağımsızlık" vurgusu kuvvetlidir; bunda geç Osmanlı döneminin politik açıdan klasifikasyon dışı kalmasının rolü olduğunu düşünebiliriz. Geç Osmanlı idaresini, yüksek bir şatafat içinde aşırı zavallı bir rejim olarak görmek durumundayız. Bazen "yarı sömürge" deniyor, bu nitelendirme bilimsel olmaktan çok siyasaldır; net olan, muhtar bir idare olmadığıdır. Bunu somut olarak şöyle anlayabiliriz; bir sadrazam veya başbakan var, adım atarken elçiliklere danışmak zorundadır ve "Zat-ı Şahane" denilen Sultan'ın huzurundan çıkıp bir sefirin veya ateşemilerin kapısını aşındırabilmektedir. İstiklal'den mahrum olmak ve sefirlerden emir almak, Geç Osmanlı idaresinin temel niteliği olmuştu. Başkentini Ankara'ya taşınmasında bu utanç verici dönemi belleklerden silmek istemenin de etkisi olmalıdır ve kuşku duyamayız.

İdare ne ölçüde sefaretlerde idi, bunu söylemek zor görünüyor; bir kez, "sömürge" diyemiyoruz. Çünkü "sömürge" idaresinde üstte sadece

bir büyük devlet var ve son Osmanlı döneminde ise bütün büyük devletler kısmi yöneten durumundadır. Bab-ı Ali iktidarı paylaşmış durumda idi; bir yedi kocalı Hürmüz demek durumundayız. Kullanabildiği irade, sadece büyük devletleri birbirine karşı konumlarından çıkartılabilen boşluk ölçüsünde oluyordu; dolayısıyla, Osmanlı'nın son zamanlarında "büyük devlet adamı", bir anlamda, elçilikleri birbirine düşüren yönetici anlamına geliyordu. Acıdır.

Geçerken not edebiliriz; geç Osmanlı ve/veya ön Cumhuriyet elitinin hiç birisini ve burada Sivas Kongresi hazırlayanlarını, bir büyük devlete yaslanmak eğiliminden dolayı eleştirmek veya kınamak eğilimlerine hep karşı çıktığımı, "Tezler" böyledir, tekrar not ediyorum; ibra ediyoruz. Yaşananlar, bir büyük devlete dayanmadan bağımsızlık olamayacağı itikadını yaratmıştır ki, elit-genlerimizden hala çıkarıp atabilmiş değiliz.

O halde son zamanlarda İstanbul'daki Osmanlı idaresini, kağıt üzerinde Osmanlı hükümranlılığı altındaki Mısır ile karşılaştırabiliriz. Mısır, itibari olarak tam bağımsızdı ve fiilen ise artık Osmanlı mülkü demek imkansız oluyordu; Mısır, Londra'ya emanet edilmişti. Bunun anlamı şudur; Büyük Britanya bu Osmanlı memleketinde kendi ordularını bulundurabiliyor ve kendi savaşlarını yapabiliyordu. Ve dahası var, Çanakkale'de Türkler'e karşı savaşan Zion Katır Birliği ve Filistin'de ve tabii şimdiki İsrail'de yine Osmanlı Orduları'nın yenilmesinde önemli roller oynayan Yahudi Lejyonu, İskenderiye'de tertip edildiler, eğitim gördüler ve Türkler'e karşı cepheye sürüldüler. Kendi topraklarında kendine karşı ordu tanzimi, bağımsızlık dışındadır.

Buna literatürde "egyptization" denmektedir, sanıyorum, "yarı sömürge" kavramından daha net görünmektedir ve Türk nasyonalizminin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. "Mısırlaşma", görünüşte hükümrân, ancak, fiiliyatta tamamen bağımsızlığı başka bir devlete kaybetmiş mülk anlamındadır. Bu nedenle, tohumları son Osmanlı döneminde atılan Türk bağımsızlık hareketinde, Kuzey Afrika söz konusu olduğunda, sadece Trablus Kahramanları'ndan söz edip bu utanç dolu sayfaları ihmal etmek anlaşılabilir bir hal olmalıdır. "Mısırlaşma", bağımsız ordu, milli liman, milli köprü ve silah sanayi olmadan, başkaları da var, bağımsızlık ve devlet olmayacağı anlamındadır.

Kitaplarında yazılı olmasa da Türkler bunu yaşadılar ve bağımsızlık kavramını buna göre kurdular. O halde, Türk bağımsızlık kavramı ve bağımsız devlet anlayışı, özünde, işte budur. Bu bağımsızlık anlayışı

şı, Osmanlı'dan gelen Türk-elitinin genlerine yerleşmişti ve uzun süre saklı durduğunu biliyoruz.

Mısır mı, kağıt üzerinde Osmanlı mülkü Mısır, aslında bir Büyük Britanya eyaleti ve en fazla sömürgesi olmuştu ve Londra, kendi çıkarı çerçevesinde, Mısır'ı modernize etmekten geri kalmıyordu. Buna mukabil, bütün büyük devletlere bağımlı Osmanlı ise her gün biraz daha çöküyordu; büyük devletler, çökertmekte, köhneleştirmekte ve talanda birbiriyle yarışıyorlardı. Bu köhneleştirme ve talan alışkanlığını şimdi, tekeller sürdürüyorlar; buradan olabilir, Fransızlar'dan ödünç alarak artık neo-reactionaire tabir ettiğimiz “aydınlar”, ülkelerine, Türkiye'ye demek istiyorum, bir sömürgeci gözüyle bakıyorlar ve çok büyük zenginler ise talancı yapıdadırlar.

Türk tecrübesi, bağımsızlık kavramı ile ulus-devlet olmanın bir-birinden ayrılmazlığı üzerinedir. Bu, belki de gizli bir yolla, “devla” ya da “devlet” sözcüğünün asıl anlamından kaynaklanıyor, bir anlamı günlük ya da gecelik, çok eşli evlilikte, kocanın eşlerden birisinin yatağını seçmesi, söz konusu eş için “devlet” olmaktadır, ama esasında “gönenç” demektir ve çok dikkat çekicidir, İngilizce'de “devlet” veya “state” için önceleri “common wealth” kullanılıyordu ki bunu “ortak gönenç” olarak anlayabiliriz. Bunu tespit edebiliyoruz, ilaveten, Türk tecrübesinde ulus-devlet ile bağımsızlık kavramlarının nerede ise birleşmesi, daha sonraki, “gönenç devleti”, welfare state, halinin de habercisi olmaktadır. Türklere bu hep böyledir, “başına devlet kuşu kondu” deyişi de bu anlayışı teyit etmektedir.

Mahmut Şevket Paşa Günlüğü

BAŞBAKAN: BAĞIMLI VE ZAVALLI

Bağdat'lı ve kültürlü idi, Alyans İsrailit'te okumuştur, Hareket Orduları Komutanı oldu, geldi ve tam bir iç savaş ile, İstanbul'u kurtardı ve aldı. Sultan indirdi, sultan çıkardı; Mahmut Şevket Paşa çok kudretliydi, Harbiye Nazırı ve sonra Başbakan oldu. Günlük tuttuğunu, şimdi, öğreniyoruz. Buradan bağımsız olmayan bir ülkenin başbakanının, ne ölçüde büyük kahraman ve ne kadar kudretli olursa olsun, eninde-sonunda bir zavallı olduğunu çıkarıyoruz.

Paşa Hazretleri'nin günlüğünden paragraflar aktarıyorum.

Başka yerlerde de aktardım, “huzur” ile “hazret” aynı kökten sözcüklerdir; huzurunda bulunulan kimseye “hazret” diyoruz. Dolayısıyla “hazret” olanın, Mahmut Şevket Paşa’nın günlüğünde Sultan ki, “Zat-ı Şahne” deniliyor, huzurunu çıkılıyor veya huzura alınıyor, İngilizce, to be taken into audience, ve huzurdan çıkılıyor. Huzuruna çıkılan veya huzurundan çıkılana göre “hazretleri” çok yüksek bir yeredir ve dolayısıyla, doğrudan doğruya yüzüne karşı konuşmak imkansızdır. Hitapta kullanılan ek üçüncü şahıstır.

Böyle başlıyoruz.

**

27 Nisan Pazar sabahı saat 10.30’da Harbiye Nezareti’nden çıktım.* Büyük üniformamı giymiştim. Saray-ı Hümayun’a geldim. Bütün nazırlar Saray’da toplanmışlardı. Yalnız Şurayı Devlet Reisi Küçük Sait Paşa ile Nafia Nazırı gelmemişti. Cülüs tebriki için nazırlarla beraber huzura çıktım. Arz Odası’nda, mabeyn ileri gelenleri yerlerini almışlardı. Zat-ı Şahane kapıdan girdi ve mabeyn erkanının önünde, yüzü bize doğru olmak üzere durdu.

**

Harbiye Nezareti’nden Saraya gittim.** Padişahın tahta geçme yıldönümü için yapılacak merasimi gözden geçirdim. Zatı Şahane etraflı ve büyük bir merasimin yapılmamasını arzu buyurdıklarını ifade ettiler. İradeleri mucibince muhtasar bir program yapıldı.

Huzurdan çıktım. Veliahda uğradım...

**

28 Nisan Pazartesi sabahı, Harbiye Nezareti’nde çalıştım. Avusturya ataşemiliteri geldi.

Dedi ki:

- Bulgarlarla, müttefikleri Sırp ve Yunanlılar arasında silahlı bir anlaşmazlık çıkması mümkündür. Bu durumda siz ne yaparsınız?

-Tarafsız kalmamız icap etmez mi, diye sordum.

- (Ataşemiliter) Bulgarla bir olup Yunanlılara savaşmanız daha münasip olur, kanaatindeyim...(dedi)

**

Babıali'ye geldim. Bir Rus bahriye zabiti, polisimiz tarafından tevkif edilmiş ve umumi hapisaneye atılmıştı. Rus zabiti, Eminönü'nde bir silahçı dükkanından tabanca ve fişek satın aldığı için, vaziyeti şüpheli görülmüştü. Rusya Büyükelçisi, zabitin bu sabah serbest bırakılmış olmasına rağmen, resmi tarziye istiyordu. Tarziye vermeyi kabul etmedim.

Fakat vakayı tahkik edip suçlu varsa cezalandıracağımı söyledim. Vakayı öğrendim. Hariciye Nazırı'na, ertesi gün Rus sefaretine gidip dostça bir ziyaret yapmasını, meseleyi kapatmasını söyledim.

**

Halit Ziya Bey (büyük romancı Halit Ziya Uşaklıgil, yk) çıkınca, Hariciye Nazırı Prens Sait Halim Paşa geldi. Rusya Büyükelçisini ziyaret ettiğini, Büyükelçinin mütehassis olduğunu ve tevkif edilen Rus zabiti meselesini kapanmış addettiğini söyledi.

**

26 Nisan Cumartesi sabahı saat sekizde Üsküdar'daki evimden İstanbul'a geçtim. Almanya Sefarethanesi'ne gidip Büyükelçi von Wangenheim'i ziyaret ettim. Rusya ve Fransa'nın sulh işini geciktirebilmek için öbür Büyük Devletler'den daha ağır davrandıklarını söyledi. Müstakbel sulh müzakerelerinin Londra'da yapılmasına taraftar bulunduğunu ilave etti. Oradan Babıali'ye geldim.

**

Esat Paşa'nın (Çanakkale Kahramanlarından Esat Paşa, Vehip Paşa'nın kardeşi, yk) telgrafı canımı sıktı. Avusturya Sefarethanesi'ne gittim. Marki Pallaviçini'ye (Avusturya büyükelçisi, yk) dedim ki...

**

Sonra Alman Sefiri Von Wangenheim geldi...

**

Sonra Fransa Sefiri Mösyö Bombard geldi...

**

Fransız Sefirinden sonra Rus büyükelçisi'ni kabul ettim.

**

Bu sabah Harbiye Nezareti'nde iken, erkanıharp Binbaşısı Kemal Bey, beni ziyaret etti. Başkomutan Vekili İzzet Paşa'nın bir yazısını getirdi...

**

Berlin Sefirimiz Osman Nizami Paşa, makamını Mahmut Muhtar Paşa'ya devredip İstanbul'a dönmüştü.

Kendisini kabul ettim.

-İbrahim Hakkı Paşa, Londra'da zamparalık etmekle meşgul, dedi. Başmuraahşası almadığı iyi oldu. Reşit Paşa'nın murahas tayin edilmesine de muhalifim. Bu zat, öğleden sonra yataktan kalkıp 2,5 saat tuvaletiyle meşgul olduktan sonra sokağa çıkar.

**

Marki Pallaviçini (Avusturya sefiri) çıkınca, Fransız sefiri Mös-yö Bombard girdi. Bir saatten fazla oturdu. İngiliz ve Alman sefirlerinin dışarıda beklediğini bildiği halde bu kadar oturması saygısızlıktı.

Yemen'de demiryolu inşa ettirip ettirmeyeceğimizi, ettirecek hangi şirkete vereceğimizi sordu. Fazla gümrük resmi aldığı-mızdan şikayet etti. Bunun kapitülasyon anlaşmalarına aykırı oldu-ğu imasında bulundu. Ecnebi tebaalarının tevkif edildiğini ve hapishanelerimizde dayak yediklerini söyledi.

Bütün bunları ıslah edersek, kapitülasyonların tedricen kaldırılacağını ilave edip, gitti.

**

İngiliz büyükelçisi girdi. İngilizce çıkan Levant Herald gazetesini, İstanbul muhafızı Cemal Bey'in (daha sonra Cemal Paşa, yk) kapattığından şikayet etti.

**

Sonra Almanya Büyükelçisi von Wangenheim geldi. Ruslardan ve İngilizler'den şikayet etti.

Halbuki asıl Almanlar dehşetli bir kavimdir. Aslında İngilizler ve Ruslar, Almanlardan ürküyorlardı.

**

Akşama doğru uşağım Kazım, havanın güzel olduğunu, Babıali bahçesinde gezersem faydalanacağımı söyledi. Çok söyleyip çok dinlemekten, fazla yazıp okumaktan başımda bir ağırlık vardı. Bahçede biraz gezmeyi münasip gördüm.

Fakat yaverlerimden Eşref ve Şinasi Beyler, hatta birkaç polis ve uşak, peşimi bırakmadılar. Uzaktan beni takip ve tarassut ediyorlardı. Uzaktan Babıali harap görünüyor ve yangının tahribatı belli oluyordu. İki sene daha sadarete kalırsam,*** Babıali'yi iyice tamir ettirmeye karar verdim.

**

Alman Sefarethanesi'ne gittim. Baron von Wangenheim'la bir müddet görüştükten sonra Saray'a gidip huzura çıktım...

**

Fransa Sefarethanesi'ne gittim. Fakat büyükelçi yoktu.

**

Anadolu'nun bir parçası olan bu adaların terkini kolay kolay kabul edemezdim.

Baron von Wangenheim'a dedim ki

-İngiltere'ye bazı kolaylıklar gösterirsek, Adalar meselesinde bizi tutar mı?

Alman Büyükelçisi, son derece telaşlandı. İngiltere'ye fazla haklar tanımanın, Almanya ile dostluğumuza gölge düşürebileceğini söyledi.

Almanya ile dostluğumuzu bozmayı aklımızdan geçiremeyeceğimizi söyledim ve şöyle ilave ettim...

**

Aynı fikirde olduğum cevabını verdim. İzzet Paşa'yı, Bağdat, Basra ve Musul eyaletlerimizin başına umumi müfettiş olarak geçirmek ve Bağdat'a yollamak niyetindeydim.

**

İtalya Sefarethanesi'ne gittim. Adalar işinde İtalya'nın bizi tutmak vaadinden uzaklaştığını söyledim.

**

Huzuru Şahane'ye çıktım. Padişah, Eyüpsultan'da kendisine bir türbe yanında da bir mektep yaptırdığını söyledi.

**

Önce Rus Sefiri girdi.

-Gene İran topraklarına girmişsiniz, dedi, İran'da 15 000 askeriniz varmış.

-Bahsettiğiniz mevkide 1 500 askerimiz bile yoktur, diye cevap verdim...

**

Daha sonra Almanya Sefareti ikinci tercümanı gelip Baron von Wangenheim'in mektubunu verdi.

Haber çok tatsız olduğu için Baron bizzat gelmemişti...

**

Almanlara yaptırmak istediğimiz yeni demiryollarından bahis açtım. (Fransız Sefiri'nin) Bunun üzerine bütün neşesi kayboldu, küplere bindi,

-Almanlar memleketimizi adeta inhisarlarına aldılar, dedi....

**

Ermeni Patriği, Muş Sancağı'nda 9 Ermeni'nin Kürtler tarafından öldürüldüğü için şikayette bulunuyordu.

**

10 Haziran Salı günü sabahtan önce saat bir buçukta derin uykuya dalmıştım ki, uşağım Kazım Harbiye Nezareti'ndeki yatak odama girdi. Almanya ataşemiliterinin geldiğini, beni acele görmek istediğini söyledi. Ataşemiliteri, yatağımda, olduğum halde kabul ettim.**** "Ne var" dedim. Berlin'den iki telgraf aldıklarını, Baron von Wangenheim'in derhal bana malumat verilmesini istediğini söyledi...

**

Ataşemiliter gittikten sonra bir müddet daha uyudum. Çok erken kalktım. Yunanlılara verilecek cevabı yazdım...

* Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, İstanbul, 1988. s.111

** ibid., s.105. Bundan böyle sayfa numarası işaretini gerekli bulmuyorum.

*** Mahmut Şevket Paşa, bu notu yazdıktan bir ay sonra öldürüldü. (Yayınevi'nin notu)

**** ibid., s.197

KAPİTALİZM'İN GRESHAM YASASI

Gresham Yasası, para ile ilgilidir; "kötü para iyi parayı kovar" anlamına geliyor. Sir Thomas Gresham'ın adına yazılı olmakla birlikte, Sir Thomas'ın bu diktum'u yazıya dökmediğini biliyoruz. Gresham, 1519-1579 yılları arasında yaşamış, Cambridge Üniversitesi mezunu çok zengin ve önemli bir tüccar idi, bir çok yerlerde resmi görevlerde bulunmuştu. Bununla birlikte, bu yasayı, "The Elements of Political

Economy” adlı eserinde formüle eden Macloed oldu; 1858 yılındadır. Macloed’ın yasayı Greshem’in adına bağlaması bir kadirşinaslık örneği olabilir, çünkü, Sir Thomas’ın açıkça formüle etmemekle birlikte bu yasanın farkında olduğundan haberimiz var. Formülasyonu, İngilizce olarak, “bad money drives good” olmaktadır; eğer sirkülasyonda birisi değerli ve diğeri bozuk iki para varsa, bozuk para iyi parayı saf dışı etmektedir. İşte Gresham Yasası budur.

O halde, tedavülde ve geçerli olan, kötüsü’dür; kapitalizmde, söz konusu para ise, tuttuğumuz hep kötüdür. Güzel, paradoksal, ama, insanlıkta paradoksal formülasyonlara bir eğilim var ve bu nedenle de, bu yasanın genelleştirilmiş olmasına hiç şaşırırmamak durumundayız; politikada da, kötü politikacının iyi politikacıyı hep saf dışı ettiğini pek biliyor ve hep yaşıyoruz. Yalnız bu en son genelleştirmenin öldürücü olduğunu müşahade edebiliyoruz; yasa, artık içinden çıktığı düzene dönmüş durumdadır. Gresham yasası, son aşamada, oklarını kapitalizme atmaktadır; “öldürücü” okları var.

Profesör Gray, “how global free markets favour the worst kinds of capitalism: a new Gresham’s Law” derken siyasal iktisatın yeni bir aşamaya girmek zorunda olduğunu da haber vermiş olmaktadır. Profesör Gray’ın söylediği şudur; “in a global free market there is a variation on Gresham’s Law: bad capitalism drives out good.”⁴ Şöyle de söyleyebiliriz, artık globalizasyon, dünyanın her yerindeki reel kapitalizmi söküp yerlerine daha kötü ve daha bozuk kapitalizmi koymaktadır. Başka bir deyişle, kürselleşmenin olduğu her yerde, mevcut kapitalizm, yerini daha kötü kapitalizme bırakmaktadır. Artık kötü kapitalizm, kuraldır.

Bunu şöyle da anlayabiliriz; globalleşme’nin egemen olduğu her yerde, egemen devletler, bir deregülasyon yarışı için bir savaş içinde-dirler. Deregülasyon, var olan kural, kurum ve idare formlarını ortadan kaldırma anlamındadır, kuralsızlıkta bir harmonizasyon mücadelesi ile karşılaşılıyor; darwinist yasanın tersi realize olmaktadır, en güzel veya en güçlü olan değil, en zayıf ve bozuk olan ayakta kalmaktadır, limite harmonizasyon en kötü derece ve düzeyde gerçekleşiyor, diyebiliyoruz.⁵ O halde şimdi tarih, çok acı ve acıtıcı bir makus talih’e işaret etmektedir; şimdi buradayız.

Marx’ın “free trade” methiyesinden de biliyoruz, bu methiye ya da

⁴ John Gray, *False Dawn*, London, 1998-2002, s.77

⁵ ibid. s. 77

doktrin, geri ülkelerin, İngiliz sanayileşmesi ile birlikte serbest ticarete açılmasının, hem bu ülkelerdeki feodal düzenin parçalanması ve hem de ücretlerin eşitlenmesi, aynı zamana gelmek üzere, harmonizasyonu, sonucunu doğuracağını vaaz ediyordu. Bu doktrinde, manüfaktür ve giderek kapitalist işletmelerin ortaya çıkmasıyla, ücretlerin yükseleceğinden kuşku duymak imkansızdır; harmonizasyon yüksek ücretlerde ve iyileşmede'dir. Fakat ne yazık veya ne güzel ki, globalizasyon bütün bu doktrini yıkmaktadır; kapitalizm artık makus talihi'nin oyuncağıdır... Yeni bir eşikteyiz.

Artık, kötü kapitalizm, varsa, iyi kapitalizmi kovmaktadır. Artık "her yerde kötü kapitalizm var" ve artık kapitalizmi, şu anda seçebileceğim en hafif sözcüklükle, bozmak, tek yoldur.

Öyle mi, şöyle de sorabilirim, öyle değilse, Türkiye'de, asgari ücretin tek ve geçerli ücret olmasını nasıl açıklayabiliriz; bu, Cumhuriyet döneminde kurulan sosyal güvenlik sistemini kökünden yok etmek, demektir. "Deregülasyon" işte budur ve yine bu, deregülasyon uygulamalarından sadece birisi durumundadır. Bu kadar mı; bu, tekstil, inşaat ve turizm sektörlerinin ki üçüne birden ben "tit" diyorum, mafyalaşması sonucunu doğurmaktadır.⁶ Mafya zorunludur, Türkiye'de artık "esaret ücreti" geçerlidir ve bütün bunları globalizasyona bağlamak durumundayız.

O kadar öyle ve açık ki, Türkiye'de bir çalışma ve sosyal güvenlik bakanı, M.Başeskioglu, artık iş yerlerinde sigortalılık halinin son derece istisnai olduğunu açıklıkla kabul edebilmektedir. Ve ne yazık, bu durumun, sosyal sigortasızlık, çok kolaylıkla ortadan kaldırılabilceğini de ekleyebilmekte, ve ancak, bu takdirde istihdam düşecektir, demektedir; demek ki, bizi, bununla, tehdit etmekten geri kalmamaktadır. İster tehdit isterse hürriyet, artık sigortasızlık kaderimizdir.

Başeskioglu'nun yaptığının, ünlü darb- mesel için, şecaat arzederken merd-i Kıpti sirkatin söyler, çok güzel bir örnek olduğundan kuşku duyamayız. Çünkü, İşçi Bakanı, globalizasyon pençesinde Türkiye'de, işçi veriminden hırsızlığı cesaretle açıklayabiliyor; istihdamın ise, yalnızca esaret ücreti ile mümkün olabileceğini fütursuzca dillendirebil-

⁶ "Devlet ve Hürriyet" çalışmamda, mafya'nın cenin halinde ve 1601 yılında kurulan "East Indian Company" ve türünün, tam organlı bir devlet olduğunu ileri sürüyordum. Burada açıkladığım görüşlerimi daha ayrıntılı olarak, söz konusu çalışmamda bulmak mümkündür ve bakılmasını öneriyorum. "İki Kumpanya Devlet" bölümü özellikle önemlidir. Yalçın Küçük, *Devlet ve Hürriyet*, Salyangoz, İstanbul, 2006

mektedir. Demek ki devletin soyunması ortadadır; devlet şimdi striptizci bir kız misli, her an üzerinden bir parça atmaktadır.

O halde şu sonucu çıkarabiliyoruz, egemen devletlerin deregülasyon yarışında olmaları, devlet olmaktan soyunmaları, demektir. Devletler, globalist baskılarla, Fransız Devrimi'nden bu yana kazandıklarını, eklemledikleri formasyonları ve artık devlet olmanın tarifi saydıkları kurumları bir bir ve eğer "devrim" sözcüğüne hız anlamını içerirsek, hızla ve devrimci bir şekilde, atıyorlar. Bir yarış içindeler ve sonunda harmonize oluyor; "ahenk" anlamına gelen bu sözcük, "harmonizasyon", reel kapitalist ekonomilerin, hızla, en kötü'ye inmeleri anlamındadır, ahenk en kötüdür. En kötü düzeyde ise, artık kapitalizmin tarif ve fonksiyonları ortadan kalkışmıştır ve bunu da, kapitalizmin intiharı olarak tarif edebiliyoruz.

Şimdi kapitalizmin Gresham Yasası'nı tartabiliriz, üç noktaya işaret etme gereğini duyuyorum. Birincisi, kapitalizmin kötü hali ilk kez mi saptanıyor, bunu merak etmeden devam edemeyiz. Burada hemen şunu söyleyebilirim; Lenin'in, İngiliz Hobson'dan önemli ölçüde ilham alarak yazdığı "Emperyalizm" çalışmasında, yer yer kapitalizmin kötülendiğini görebiliyoruz. Burada Lenin, "rantiye devlet" veya "tefecici devlet" kavramlarıyla birlikte, "parasitik" ve/veya "çürüyen kapitalizm" nitelendirmelerini kullanıyor;⁷ önemli bir kötüleme olduğundan hiç kuşku duymuyoruz. Demek ki var.

Yalnız yine de çok sınırlı olduğunu söyleyebiliriz; kötüleme, emperyalist aşamaya gelmiş "kapitalizm" üzerinedir ve marksist olmayan Veblen'in hücumları yanında, son derece kısmi ve son derece hafif kaldığını tespit edebiliyoruz.⁸ Ayrıca "çürüyen kapitalizm" tarifi hiçbir şekilde, yeni doğan ve gelişen kapitalist ekonomileri içine almıyordu; o kadar öyle ki, Sovyetler, sanayileşmelerini kurarken, ikirciksiz bir şekilde, kapitalist modeli esas aldılar.⁹ Taylorizm ve parça başına ücret ödemesini dahi sosyalist doktrine ithal etmekte tereddüt

⁷ For that reason the term "tenter state" or usurer state, is coming into common use in the economic literature that deals with imperialism.

⁸ Thorstein Veblen'in, ki Hobson ile çağdaş olduğunu söyleyebiliriz, çalışmaları çok ve çeşitli idi; en önemlisi, Türkçe'ye yanlış olduğunu düşündüğüm "Aylak Sınıf" olarak çevrilen, ben "Hazcı Sınıf" demeyi seçiyorum, "The Leisure Class" olmalıdır. Veblen, Marksistlerin, Komünist Manifesto mantığı ile kapitalizmi göklere çıkardığı bir zamanda hem ahlaki ve hem de ekonomik planda, kapitalizmi mahkum ediyordu.

⁹ Yalçın Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu 1925-1940*, İstanbul, 1988, ilk baskı 1975.

etmediler; kapitalizm, öylesine kötülüksüzdü ki bunlarda dahi kötülük göremediler. Ne yazık, bunları başka bir yerde ve çok önceden incelemiş bulunuyorum.

İkinci noktada, hiç uzatmadan, şu notu kaydedebilirim; Marx'ın düşünce matriksi içinde kalarak, kapitalizmi, sistematik olarak kötü bulan ve bu nedenle, "Capital" ve "Manifesto" dahil temel yazıları eleştiren üç kişi var; bunları, Rosa Luxemburg, Antonio Gramsci ve Yalçın Küçük olarak sıralayabiliyorum.¹⁰ Marx'ta kapitalizm, çok abartılmış ve çok zaman, pek çok kötülüğü çözen bir düzen olarak sunulmuştur; hem başlangıç tarihi, çok gerilere doğru uzatılmış ve hem de kapitalizm ile bağları tartışmalı pek çok iyilik, kapitalizme eklenmiştir, bunlara hiç katılmadım. Artık çok çeşitli yazılarımda yerlerini almış durumdadırlar.

Tabii bu hal, globalizm ile ortaya çıkan "kötü" kapitalizm vakasından farklıdır, bunu kabul ediyorum; yalnız, şu noktayı görmek durumundayız, bugün her yerde "iyi" kapitalizmi kovabilmesi, doğasında ve genesis'inde kötülük olması ile bağlantılıdır, mantıken, bunu reddedemeyiz. Şimdi ve özellikle ilk sosyalist denemenin iflas etmesinin sağladığı rahatlık içinde, doğasına ve çıkış haline dönebilmektedir. Ama ne kadar ve ne ölçüde dönebilecektir; üçüncü nokta olarak buradayız.

Şunu tekrarlayabiliyoruz, kapitalizm sosyalizmi yendi ve arkasından intihar etti. Güzel, bu durumda, bir paralellik kurarak, başka bir paradoksu daha formüle edebilir miyiz; Çin, sosyalizmi tasfiye ettikten sonra, şimdi de doğduğu ve en çok geliştiği yerlerde kapitalizmi de tasfiye mi ediyor, bu sorunun da, bütün paradokslar misli çekici olduğunu kabul edebiliyorum. Cevabım, şimdi Çin'in, dünyanın her yerinde, kapitalizmi tariflerinden çıkarmaya katkıda bulunduğu; Çin, patlamış bir volkandan akan lav misali değdiği her yerde kapitalizmi yakıyor. Ve kapitalizm, kurumuş samandan ovalar türünden yanmayı beklemektedir.

Çin üzerine ve daha doğrusu "Çin Tehlikesi" konusunda yayımlanmış yeni bir çalışmanın sonuç bölümünden şu aktarmayı yapabiliyorum: "No unskilled or semi-skilled job in the developed world is safe if it is exposed to international competition and even jobs that are not currently exposed soon will be. Tens of millions of jobs will be sent

¹⁰ Yalçın Küçük, *Sol Müdahale*, İstanbul, 2007.

offshore to India or China.”¹¹ Kısacası şu, globalizasyon programı çerçevesinde, büyük ekonomilerin dev firmaları, son derece düşük ücretlerle ve büyük bir disiplinle çalışan işçiler buldukları için, “az gelişmiş” denilen ülkelere yayıldılar. Şimdi bunlar, bu çok düşük ücretle son derece disiplinli bir şekilde çalışabilen işçilerin ürettiklerini, en gelişmiş ülkelerin merkezlerine gönderebiliyorlar; ana firmalar, Hindistan veya Çin’de üretilen mallarla rekabet edememektedir.

Öyleyse, globalizasyon, çıkış noktalarını da yakmaya başlamış görünüyor; bunun anlamı, on milyonlarca işin, Hindistan ve/veya Çin’e aktarılmasıdır. Bu ise, yüz yıllarca ve hiçbir delokalizasyon olmadan, tam istihdamı sağlayacak ölçüde istihdam yaratabilen kapitalizm’in, bunu yapamaz hale gelmesidir. Başka bir deyişle kapitalizm, kendisini tarif eden ve bir üstünlük ile övünme nedeni olan niteliklerini, en önemlisini, kaybetmiş durumdadır. Buna, iflası olarak bakabiliriz.

NEGASYON

Çok ilginç, artık, siyasal iktisatta, “re” ön ekiyle başlayan sözcüklerin kullanılmaz hale geldiğini ve bunun yerine “de” ekinin ön plana çıktığını görüyoruz. Şimdiye kadar “deregülasyon” ve “delokalizasyon” sözcüklerini kullandığımı hatırlıyorum. Bunlara, “desintellectualisation” ve “dehumanisation” ve bir ileri aşaması olan “desublimation” sözcüklerini de ekleyebiliyorum. Bu sonuncusunu “bayağılaşma” olarak anlayabiliyoruz.

Bizde, “de” ön eki ile yapılan sözcükleri, “-sızlaşma” olarak söylemek mümkünse de dili zorladığını hemen fark edebiliyoruz; “aydın-sızlaşma”, dilde bulunması gereken kolaylık ilkesine ters düşmektedir. Bu nedenle “aydın olmaktan çıkma” ya da “aydın-lık’tan çıkma” dememiz daha yerinde görünüyor; “insan-lık’tan çıkma” da mümkündür. “Desublimation” ise “bayağılaşma” olarak karşılanabilir, bana, uygun geliyor ve öyle kullanıyorum.

Peki bu “de” ön ekli sözcüklerin, nerede ise, yeni icat edilerek, bir-biri arkasından kullanılmasını nasıl anlamamız ve soyutlamamız gerekiyor; her halde, ilk olarak, bir “bozulma” teşhis etmek zorundayız. Bir düzen, bir çok özellik ve tarifi ile eski halinden çıkıyor; bu çıkara-bildiğimiz ilk ders’tir. –de, çıkıştır. İkincisi, her halde daha önemlidir;

¹¹ Will Hutton, *The Writing on the Wall – China and the West in the 21st Century*, London, 2007, s.319

bu eski halinden çıkışın nereye yöneldiğini henüz bilemiyoruz. Dolayısıyla, bozulmayı görüyoruz ve ne çıkacağını ve hatta ne çıkmakta olduğunu ise henüz göremiyoruz.

Geçerken not edebiliyorum, bu ikinci hal, globalizasyon'un istikrarlı olmadığına da işaret etmektedir. Yıkılmaktadır ve fakat henüz kuramamaktadır.

Üç sözcüğü ekleyebilirim, “dezurbanizasyon” ve “dezendüstrilizasyon” ve bunlarla çok bağlantılı “deraisonment”; birincisini “köyleşme”, ikincisini “sanayileşmeyi terk” ve üçüncüsünü ise “rasyonalizasyon’dan çıkma” olarak anlayabiliyoruz. Birincisi, Roma’nın çöküşü ile birlikte yaşanmıştı ve ikincisi, yepyeni bir kavramdır, bu nedenle, kapitalizmde doğup büyümüş bir insanın bunu, önceden düşünemesini hiç düşünemeyiz.

Yıllarca, hem kapitalizm ve hem de “gelişme”, Colin Clark ve Simon Kuznets’in istatistik ve tabloları ile tarif edildi; gelişmiş ülkelerde, milli gelir içinde sanayinin payı yüksektir ve kalkınmak ancak sanayinin payını yükselterek sağlanabiliyordu. Ancak şimdi tersine dönüş var, globalizmi, afyon misali zorla ihraç eden ülkelerde sanayinin milli gelir içindeki payı, en devrimci bir şekilde, düşmektedir. Öyleyse geri geliyorlar ve ya da tarifleri bozmak zorundayız, şimdi de buradayız.

Biz “hayatta en hakiki mürşid ilimdir” vecizesi ile biliyoruz; aklı ve bilimi, topluma uygulamak anlamındadır. Aydınlanma’dan geldiğinden kuşku duymuyoruz; yalnız bununla kalmayarak, her türlü iş ve sorunda akılcılığı tek yol gösterici saymayı da kapitalizme bağlama eğiliminin çok yaygın olduğunu biliyoruz. Ne ölçüde ikna edicidir; doğrusu, bilimsel keşifler ile kapitalizmin doğuşunun senkronize olduğu kesindir, yalnız bu bir assosiasyon mu, bunu da artık tartışabiliriz. Fakat tartışamayacağımız nokta, artık kişisel toplumsal ve siyasal meselelerin analizinde aklın rehberliğinden hızla uzaklaşıldığıdır. Şimdi rasyonalizasyon, bilim adamlarının çalışma odaları ile laboratuvarlarına sığınmış haldedir. Öyleyse karanlığa batıyoruz ve buradan devam ediyoruz.

Benim buna, istenirse globalizm’e denebilir, karşı bilimsel tepkim iki aşamada oldu; önce “yirminci yüz yılın orta çağı” tespitini yapıyordum; 1985 yılındadır.¹² Kuşkusuz bu tespitimin, dar anlamda, “marksist” olmadığını ve kaba marksist şemalara ters düştüğünü biliyordum;

¹² Yalçın Küçük, *Quo Vadimus-Nereye Gidiyoruz*, İstanbul, 1985.

ancak, sanayiinin gerileyerek ticaretin ve finansal muamelelerin ön plana çıkmasını, servetin önemli kaynağı haline gelmesini, görmezlikten gelmiyordum. Bir de görülmemiş ölçüde dinselleşme vardı; kapitalizm ile bağdaştıramazdık ve bunu, akılcılıktan çıkma anlamına alıyorduk. Bu nedenle “Orta Çağ” teşhisinden kaçamıyordum, köyleşmeyi görüyordum; bilimde hem tariflere bağlı kalmak ve hem de tarifleri değiştirmek esastır, bunu biliyordum.

Öte yandan bilimsel ilerleme, Kuhn’un bize çok iyi bir şekilde öğrettiği üzere, bir paradigmanın diğeri ile ya da aynı anlama gelmek üzere, bir tarifler arası mücadelenin verimidir. Bu verimden yararlandığımı da şimdi daha iyi görebiliyorum; de’li ekli sözcüklerin artışı ortadadır.

İkinci bilimsel tepkim, “Yeni Feodalite” olarak ortaya çıkıyordu, “Tekeliyet” kavramına ulaştığım zaman bunu yapabildim, 2000 yıllarının başındadır.¹³ Devlet idaresinin büyük tekellerle paylaşıldığı ve çok zaman tekellere verildiği bir zamanda, Orta Çağ teşhisine eklenmesi gereken “Yeni Feodalite” kavramıdır. Şimdi buradayız ve buradan son de’li icata geliyoruz. Bu, “de-bourgeoisification” sözcüğü ile önümüzdedir; “burjuvasızlaşma” diyebiliriz ve burjuvasını yitirmiş bir kapitalizm’i saçma saymak zorundayız.

Gray: Sahte Şafak*

Embourgeoisment Versus De-Bourgeoisification

In the lives of the working majority, an old-fashioned career in which Professional seniority tracks the normal life cycle is barely a memory. As a result, familiar contrasts between middle-class and working-class life have diminished reality. The post-war trend to embourgeoisment is being reversed and working people are being in some degree re-proletarianized.

Though “de-bourgeoisification” may have advanced furthest in the US, economic security is increasing in nearly all the world’s economies. This is partly a side effect of global markets, whose working mimic Gresham’s Law (which says that bad Money drives out good) by making socially responsible varieties of capitalism progressively less sustainable.

¹³ Daha yeni baskısı için, Yalçın Küçük, *Devlet ve Hürriyet*, İstanbul, 2006.

Worldwide mobility of capital and production triggers a “race to bottom”, in which more humane capitalist economies are compelled to deregulate and trim back taxes and welfare provision. In this new rivalry all varieties of capitalism that compete during the post-war period are mutating and metamorphosing.

* John Gray, *False Dawn- The Delusions of Global Capitalism*, London, 1998-2002. s. 217-218. Gray’in kitabının Türkçe çevirisi var.

DEVLETİN BUDANMASI VE İKTİDARIN PARÇALANMASI

Orta Çağ mı, bellek silinmesi demektir; kim ellili yılları hatırlıyor; sınıf farklarının kalktığı ve ideolojilerin sona erdiği en temel söylemdi. Bu proleteryanın da burjuvalaştığı savına dayandırılıyordu; Gray’den alıntıda “embourgeoisment” sözcüğü ile anlatılıyor ve bunun tersine döndüğüne işaret edilmektedir. Tersine dönüş ise “debourgeoisification” sözcüğünde anlamını bulmaktadır.

Kapitalizm’in çöküşü, kapitalizmin kuruluşuna göre çok daha kısa bir zamanda gerçekleşiyor; 1970 yılları ortalarında, 1976 yılında, Büyük Britanya ekonomisi IMF’nin kontrolüne geçti ve hemen arkasından Madam Thatcher’in hükümet dönemleri başlıyordu. Thatcher’in, refah devleti kurumlarını bir bir ortadan kaldırdığı artık çok bilinen bir süreçtir; İkinci dünya savaşı ile birlikte, “kapitalist” ülkelerde nasyonalizasyon programlarını yürürlüğe koyan İngiltere, şimdi denasyonalizasyon politikasının öncülüğünü yapıyordu. Buna İngilizce “privatisation”, Türkçe “özelleştirme” diyorduk; bir kampanya halinde uygulandığını biliyoruz. Doğru, Thatcher’den hemen sonra Amerika Birleşik Devletleri’nde başkan olan Reagan’ın denasyonalize edebileceği kamu işletme veya kuruluşları yoktu; ancak Thatcher-Reagan politikaları, zaman zaman “karşı-devrim” de denmektedir, refah devleti’ni yerle bir ettiler. Devleti, budadılar.

Bilinen ve non-marksist literatürde de kullanılan “wither-away” sözcüğünü, Türkçe “devletin çözülmesi” diyoruz, kullanmıyorum, bu her halde bir açıklamaya muhtaçtır; çok kısaca şunu not edebiliyorum. Engels ve Lenin, bizi, ikna ediyorlar, bu kavramı “kapitalist” devlet için kullanamıyoruz; Marksist şemada, kapitalist devleti bekleyen tek sonuç, proleterya tarafından yıkılmasıdır. Yıkıldıktan sonra, çok çeşitli nedenlerle, ve geçici bir süre için “proleter devlet” ortaya çıkmaktadır

ve devletin çözülmesi, işte bu devletin ortadan kalkması için kullanılıyor. İktidar alındıktan ve burjuva devleti yıkıldıktan sonra da, hem karşı-devrimcilerle mücadele planında ve hem diğer görevler için bir devlet kuruluyor, proleter devlet, diyoruz ve bu zaman içinde çözülüyor. Zaman içinde eriyip ortadan kalkıyor; durum, budur.

Halbuki burada analiz ettiğimiz durumda, kapitalist veya tekelli devletin çözülmesi söz konusu olmamaktadır; bunun yerine, Fransız Devrimi'nden beri üzerine aldığı ve kendi formasyonu haline getirdiği pek çok kurum ve organdan soyunduğunu görüyoruz. Çeşitli işleri üzerine almasına "artükülasyon" dersek, "eklemlenme", burada da "dezartikülasyon" süreci ile karşı karşıya geliyoruz. Ben "budanma" diyorum, ancak tatmin edici bulmadığım kesindir; "devletin striptiz yapması" diyenler de var, soyunduğunu görebiliyoruz. Yerindedir.

Ne oluyor; buna gelmeden önce, bir önemli gelişmeye daha işaret etmek durumundayım. Bu yeni dönemi, 1970 yıllarının ikinci yarısından ve Londra'dan başlatıyoruz ve tekrarlıyorum; yalnız aynı yıllarda bir yeni dönüşümün daha başladığını görüyoruz. Bunu Kepel'den kısa bir aktarma ile açıklayabilirim; "1977, 1978, 1979, during each of these three years, a change of direction occurred in Judaism, Christianity and Islam alike."¹⁴ Demek ki, 1980 yılına gelmeden, üç kitabi dinde de çok ciddi yön değişiklikleri yaşıyorduk. Kepel, buna, "Allah'ın İntikamı" adını vermektedir.

Judaik dünyada, İsrail Devleti'nin kurucusu ve o tarihe kadar hep iktidarda kalan laik ve sol parti, yerini aşırı dinci Likud'a bırakıyordu. Hristiyanlık'ta, Polonyalı, ancak bir misyoner sayabileceğimiz, Kardinal Karol Wojtyla papa seçiliyordu; Papa Karol, hem Hristiyanlığı daha muhafazakar ve hem de dünyayı daha Hristiyan yapmaya çalıştı; laik bir Avrupa'ya tahammül edemediği kesindir. İslam dünyasında ise Humeyni Devrimi ile İran'da "İslam Cumhuriyeti" kuruldu. Öylece dünya, globalizm ile hemen hemen aynı tarihte aşırı dinselliğe bürünüyordu; hiç tesadüfi sayamıyorum. Çünkü, Orta Çağ dinsel bağnazlık çağıdır, "karanlık" yüz yıllar olarak biliyoruz ve tekeliyet düzeni için aşırı dinselliğe ihtiyaç olduğundan hiç kuşku duymuyoruz.¹⁵ Böylece

¹⁴ Gilles Kepel, *The Revenge of God*, 1991-1994, Polity Pres, s.6.

¹⁵ In China, Malasia and Singapur, in Egypt, Algeria and Iran, in Post-Communist Russia and parts of Balkans, in Turkey and India, the end of Cold War has released powerful political movements which reject all westernizing ideologies. The future of this century's oldest westernizing regime, that of Attaturkist Turkey is uncertain, as the islamist movements arise within it to challenge its secular westward-leaning institutions. J.Gray, *False Dawn*, s.101

dünyanın her tarafında akılcılığı reddetmeye hazır, gözlerinin önünde hep sisler olan ve eleştirel bakıştan yoksun, karar vermede aciz sürüler imal etmek için önemli adımlar atılmış oluyordu. Tekelîyet düzenini, çok küçük bir azınlığın rejimi olarak anlıyoruz¹⁶ ve bu düzen, halksızdır; halkın yerine sürüleri koymak, halksızlaştırmak ve daha yerinde bir sözcükle yurttaş'tan yoksun etmeye mahkumdur. Gereği yerine getirilmiştir ve buradan devam ediyoruz.

Dinselleştirme, sürüleştirme'dir.

Ortaya çıkan nedir ve ne diyeceğiz; Bauman, sadece “zayıf devlet” demektedir; globalizasyon, “weak” devletlere muhtaçtır ve şimdi bunlardan çok var.¹⁷ Bunu da, global finans, ticaret ve enformasyon sektörlerinin, serbestçe hareket edebilmek ve hedeflerine ulaşabilmek için, dünyayı parçalara ayırmaya mecbur oldukları tespitine dayandırmaktadır; globalizm'de fragmantasyon veya morcellement, böylece, zayıflatmak esas teorem durumundadır.

Zayıf devlet'tirler, weak but nevertheless remain states, fakat, yine de devlet olarak duruyorlar; bazı fonksiyonları artık dumura uğramıştır; yalnız, baskıcı organlarına baktığımızda, belki eskisinden daha çok devlet'tirler. Bu, global aktörlere, hür ve güvenli bir ortam sağlamak için zorunludur. Şöyle de söyleyebiliriz, parçalanmış, küçülmüş, bütün eklemleri koparılmış, ancak, baskıcı yanı daha da kuvvetlendirilmiş bir devlet ile karşı karşıya geliyoruz. Buna bir de, resulting in the disempowerment of politics as an effective agency, politikanın aşırı ölçüde güçsüzleştirilmesini, ekliyoruz.¹⁸ Politikanın güçsüzleştirilmesini, kütlelerin depolitizasyonu olarak anlamamak durumundayız, bu var ve çok önemlidir; yalnız bunun kadar önemli olan bir nokta da politikanın kendisinin çok zayıflaması, daralması ve dejenere olmasıdır. Globalizmde ve “zayıf devlet” tipolojisinde, politika, politik kadrolardan ekonomiye ve daha doğrusu tekellere geçmektedir. Politika ve seçim, artık sadece göstermelik'tir. Hem adayların belirlenmesinin ve hem de

¹⁶ At the highest levels of government, the power to decide things has instead gravitated from many to few.

¹⁷ Bauman, ulus-devletlerin, nation-states, bu halini “withering away” olarak niteliyor; bunu, marksist literatürde zayıf olduğunun bir işareti olarak görüyorum. Yalnız bunu bir kötüleme niyetiyle not etmiyorum; tam tersine, henüz “marksist” yazarlar, “kapitalist” devletin başına gelenleri kabul etmekten yana değiller. Burada, kapitalist devletin çöküşünü tahlil edenler için de “marksist” olmadığını ayrıca kayıt ediyorum. Zygmunt Bauman, *Globalization-The Human Consequences*, Polity, 1998, s.56

¹⁸ *ibid.*, p.68

seçimin kendisinin halk ve politika ile bir bağı kuramıyoruz. Burada bir skandaldan söz ediyorum ve bunu biliyorum.

Şunu da ekleyebiliriz, “zayıf devlet” artık bir ideoloji ve kültür haline gelebilmiş durumdadır; bunu, global devletlerin, “düvel-i muazzama” diyebiliriz, yönetenlerinin davranış normlarına yansımıştır, anlamında dile getiriyorum. Türkiye’de yüksek makamları işgal eden Abdullah Gül, Cemil Çiçek ve Mehmet Ali Şahin’e, Strasbourg’ta bir yüksek mahkeme reisinin layık gördüğü muameleyi başka türlü izah etmemiz imkansızdır. Yüksek mahkeme başkanının bu son derece küçümseyen ve bir devleti pek zayıflatan muameleyi, üçünü, nerede ise bir belediye otobüsünde, dar bir koltuğa yığmasını, planlayarak yaptığını iddia etmek zordur; zayıf olduklarını bilmekte ve bir sömürge idarecilerine layık bir tavır sergilemektedir. Ne yapan ve ne de, hiçbir bağımsız ülkenin yönetenlerinin kabullenmelerini düşünemediğimiz bu muamelenin muhatapları, muameleden haberdar görünüyorlar; habersiz haldeler.

Monbiot ise, “captive state”, esir devlet, nitelemesini uygun görüyor; hükümetlerin, bir coup d’état ile tekellerin eline geçtiğini ileri sürmektedir. They are seizing powers previously invested in government, and using them to distort public life to suit their own ends, tekeller, daha önceleri hükümetlerin elinde olan iktidarları ele geçirip, bu güçle, kamusal yaşamı kendi amaçları doğrultusunda bozuyorlar; Monbiot’un katkısını bu şekilde özetleyebiliriz.¹⁹ Tabii “bozma” burada çok hafif bir sözcüktür; tekeller, esir devletin elinden, sağlık, eğitim, güvenlik, hapishaneler, hava alanları, limanlar türünden bütün kamusal işleri gasp ediyorlar. Ekonomi cephesinde gasp ettiklerini sayma gereği duymuyorum; kamusal fonksiyonları ve iktidarı paylaşarak, yeni feodaliteyi kuruyorlar, net olan işte budur.

Güzel, ancak, “Devlet ve Hürriyet” çalışmamda göstermeye çalıştım, feodalite, kapitalizm’e yüksek övgüler çerçevesinde, çok küçümsemiş ve analitik planda anlaşılması pek zor bir hale indirgenmiştir; bir devlet halidir. İdare ve kamusal işler fragmente’dir; bu haliyle, ister adı “zayıf” ve isterse “esir” ya da “itaatkar devlet” olsun, Monbiot bu tarifi de, “compliant state” kullanıyor, eninde-sonunda feodal nitelikler taşıyorlar. İktidar ve kamusal işler, feodalitede ve tekeliyette, fragman-

¹⁹ G.Monbiot, *Captive State-The Corporate Takeover of Britain*, London, 2001, s.4

tedir; bölünmüş ve tekeller arasında dağıtılmış olarak buluyoruz. Tekrarlamış oluyoruz.

Monbiot'tan şu paragrafı da aktarmak istiyorum: globalization, moreover, has enabled companies to hold a gun to government's head, if it refuses to meet their demands, they threaten to disinvest, move their plant to Thailand and damage its credibility by making thousands of workers redundant. Globalize olmuş devlet zayıf'dır, ancak aynı zamanda esir ve esir olduğu için de itaatkar mizaçtadır; güzel, yalnız, itaatkar olmaya da mahkum görünüyor. Çünkü, tekeller, sözlerini tutmayan hükümetleri, yatırımlarını çekerek, disinvest, daha itaakar ve aynı zamanda ücretlerin esaret çizgisine daha da yakın olduğu bir ülkeye götürmekle tehdit edebiliyorlar.²⁰ Bizde de var.

Delokalizasyon sözcüğünü burada hatırlıyoruz; “işçiler, vatansızdır” deniyordu ve şimdi sermayedarların vatanlarını yitirmiş olduklarını görüyoruz. İşçiler, artık şehirsiz ve eş'sizdirler; kıt olan işin peşinde, eşlerini arkada bırakıp bir şehirden diğerine göçüyorlar. Demek kapitalizm, artık, hem kendisini tahrip ediyor ve hem de aile kurumunu yıkıyor; artık “devrimcidir” diyebiliyoruz.

İki nokta var, itaatkar bir devlet, daha düşük ücret düzeyini uygulayabilmek için, eğer terörünü artırmak gereğini duymuyorsa, daha dindar görünmek zorundadır.²¹ Fabrikada sükuneti, din üstlenmiş haldedir. Bu birincisidir.

İkincisi, zayıf veya esir ya da itaatkar devletin, bağımsız olmasını düşünemeyiz.

İktidarı paylaşmış tekeller artık, yabancıdırlar. Bağımsızlık kavramına düşmandırlar.

Egemen ideoloji, egemenlerin ideolojisidir ve bağımsızlığa saldırı, işte buradan, çıkıyor. Bu, yeni feodalite'nin ideolojisidir.

Devamla ve kaldı ki Monbiot bunlara, quasi-state, “güya-devlet” de diyor ki doğrudur. Ancak tam-bağımsız devlet, devlet'tir ve ba-

²⁰ Bizde, bir sanayi odası başkanı ve şimdi sanayi bakanı, Doğu için daha düşük asgari ücret uygulanmazsa, asgari ücretin çok zaman en yüksek ücret olduğunu biliyoruz, yatırımların Mısır'a kaçacağı tehdidini savunmuştu. En yüksek tirajlı gazetenin yöneticisi de, yatırımların Romanya'ya göçmemesi için, ücretlerin daha da düşürülmesini istiyordu.

²¹ Aihva Ong, *Spirit of Resistance and Capitalist Discipline-Factory Women in Malaysia*, State University of New York Press, 1987. Malezya'da, çoğu yabancı büyük tekellerin işliklerinde esaret koşullarında çalışan, köyden yeni kopmuş, kadın işçilere, Malezyalı'lar, “oruspu” diyorlar. Bu meslek hem haz vermekte ve hem de ek ücret sağlamaktadır. Fabrika disiplini yüksek düzeydedir.

ğimsizlik iddiasında bulunabilir; Türkiye’de, 1920 ve 1960 yıllarında, mücadelelerin ortasında tam bağımsızlık hedefi vardı. Sosyalizan ve sosyalist tonlar ile beraber gittiler.

KAFKA & HUXLEY & HUIZINGA

Orta Çağ’ın bellek silme olduğunu, en çok, Antik filozofları unuta-bilmelerinden çıkarıyoruz. Haçlı Seferleri’ne kadar, Aristo’yu, Platon’u hep unuttular ve bu topraklarda Araplar’la temasa geçince İbni Sina ve İbni Rüşt’ten öğrendiler. Unutmaları için her halde en az beş yüz yıl gerekmişti; daha fazla da olabilir, yalnız her halde, yüz yıllarla ölçüyoruz.

Şimdi belleklerimiz çok daha kısa zaman aralıklarında silebiliyoruz. İki savaş arasında, demokrasinin olabirliğine inanan bir tek düşünür bile bulunmadığını, nerede ise ellili yıllarda, çoktan unutmuş-tuk. İkinci Savaş’ın hemen arkasından yüksek sesle demokrasi marşları söylüyorduk.

İki Savaş arasında demokrasinin imkansızlığı teoremi en çok insan analizlerine dayandırılıyordu; düşünürleri bir tarafa bırakıyorum ve bu alanda Kafka harika’dır. Kafka, Metamorfoz’unda insanın böceğe dönüşünü can sıkıcı bir güzellikle yazdı; böcek sürüden bir tanedir. Ve böcek, demokrasinin değil, korporatif rejimin ve benim sözcüklerimle, tekeliyet düzeninin, söz uygunsu, alt-yapısıdır. Çünkü böcek, yok-insan demektir ve tekeliyet, yok-insana dayanan ve dolayısıyla insansız bir yaşam veya yaşamama biçimidir.

Kafka’da sürüleşme, spontane görünüyor ve Huxley, sürülerin imalatını gösteriyordu. Kafka can sıkıcı, Huxley kuru yazıyordu; ancak, önünde Kafka varken bulduğu yol harika’dır. Ve haber verdiği dünya’nın, hiç bir halde, sosyalizm ve Sovyet düzeni ile bir ilgisinin olmadığını biliyoruz. Huxley, Yeni Dünya’da, içinde yaşadığı İngiltere’yi gösteriyordu; yaşamaya değmeyen bir dünyada yaşıyordu. Hep kaçtığı kayıtlıdır.

İkisini çok fakat Hollandalı bir medievalist olan Huizinga’yı ise az biliyoruz; bu Orta Çağ tarihçisinin yazdıklarının çoğu yaşadığı zamanı ve insanını anlatıyordu. İnsanların çocukluk çağından, söz ediyordu; bu çağda çocuklar hiç büyümüyorlar. Huizinga, insanların kütesel olarak çocuk kaldıkları, böylece bir “national puerilism” fenomenine yol

açtıkları ülke olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni göstermektedir;²² 1936 yılındadır. Huxley'in Yeni Dünya'sının doğuşuna yakın düştüğünü not edebiliyorum.

İnsanlarda, "irrationalism" sendromunun yaygınlaşmasına da ısrarla parmak basıyordu ve bunu, uygarlık için bir felaket olarak görüyordu; çünkü hem teknoloji ilerliyor ve hem de insanlar, akılcılıktan uzaklaşıyorlar. Bu ise, eleştiri alışkanlıklarını kaybetmeleriyle özdeşir ve bizi yavaş yavaş, feodalitede veya tekeliyetteki insan tipolojisine yaklaştırmaktadır. Acı'dır.

Huizinga'dan şu paragrafı aktarmak durumundayım: "A knowledge which is as diversified as it is superficial and an intellectual horizon which is too wide for an eye unarmed with critical equipment, must inevitably lead to a weakening of the power of judgement".²³ Güzel, Bauman, yıllar sonra "zayıf devlet" derken, Huizinga, "weakening of judgment", karar verme kabiliyetinin zayıflamasını haber veriyordu; iş bölümünün artmasını, standardize eğitimin yayılmasını, günlük yaşamın daha çok tanıtılmasını, karar verme gücünün zayıflamasının nedenleri arasında görüyordu. Daha da önemlisi, her çeşit ve aynı ölçüde yüzeysel bilgilerle insan kafasının doldurulması ve eleştiri donanımından yoksun gözlere göre çok geniş bir entelektüel ufuk da, yargılama gücünün ortadan kaldırılmasına önemli katkı sağladılar. Öyle görünüyor, Huizinga, bugünü otuzlu yıllarda görebilmiştir; bilgi bombardımanı ve değerlendirme kabiliyetini çok aşan bir ufuk genişliği, insanların, bilgi yığını içinde cahilleşmesi sonucunu doğurmaktadır.

Değerlendirme yetenekleri alınmış ve artık sadece bilgili cahillere dönüşmüş insanlar, tekeliyet düzeninin alt yapısını oluşturmaktadır. Aslında bunlar şeklen insandırlar ve özünde ise, insandan daha çok, Kafka'nın Samsa'sını andırırlar. Dolayısıyla, Huizinga da, Kafka ve Huxley türü, demokrasinin imkansızlığı teoremi üzerine gelmiş durumdadır; bunu görüyoruz.

İkinci Savaş'ta Sovyet-Amerikan cephesinin zaferi ve daha sonra, iki sistem arasındaki soğuk savaşın demokrasi cephesinde gelişmesi, demokrasinin renösansı'na yol açtı. Her iki cephenin de taraftarları demokraside kusur göremez oldular. Her iki cepheden de olmayan Marcuse, bunun dışındadır ve ayrı tutuyorum.

²² Johan Huizinga, *In the Shadow of Tomorrow*, N.Y. 1936-1964, s.173

²³ *Ibid*, s. 74

Marcuse'nin işçi sınıfını kahraman ve kurtarıcı olarak görmemesi, "One Dimensional" adıyla yayınladığı çalışması için büyük talihsizlik oldu; bütün dikkatler, tek boyutlu insan üzerinde yoğunlaşıyordu. Halbuki, Marcuse, adı üzerinde durmasa da, tekelli düzeni esaret rejimi olarak görüyordu; "the slaves of developed industrial civilization are sublimated slaves, but they are slaves, for slavery determined" diyordu.²⁴ Eğer, "gelişmiş endüstriyel uygarlık" yerine "tekeliyet" sözcüğünü koyacak olursam, bu düzenin esirlerinin yüceltilmiş esirler olduklarını, ancak, yine de esir kaldıklarını yazıyordu, önemlidir. Çünkü bunlar açısından esaret belirlenmiş durumdadır. Artık yazgılarıdır.

Bir başka yerde de, "free election of masters, does not abolish the masters or the slaves" teoremini dillendiriyordu;²⁵ efendilerin serbetçe seçilmesi, efendileri veya esirleri ortadan kaldırmamaktadır, anlamındadır. Çalışmasının tamamında ve sık sık Huxley'i anarak, gelişmiş endüstriyel uygarlığa şiddetli oklar atıyordu. O kadar öyle ki, bir zamanlar pek küçümsenen Marcuse'nin bu çalışmasını, tekeliyet düzenine karşı önemli bir hücum olarak görüyorum.

İşte tam bu sıralarda Türkiye'de insanın tekrar esir düşmesinden daha çok, insanı, çok eskiden beri yaşadığı esaret düzeninden kurtarmak temel sorun olarak görülüyordu. Bunun için ise, siyaseten tam bağımsız Türkiye ve yöntem olarak da sosyalizm, tek yoldur; Mehmet Ali Aybar'da bunu net olarak buluyoruz. Aynı yerlerde bağımsızlık kavramının temel unsurlarını da okuyoruz.

Mehmet Ali Aybar

BAĞIMSIZLIK VURGULARI

Çok dikkat çekici bir dönemdeyiz, aydınların büyük bir bölümü, ulus-devlet'e ve özellikle bağımsızlık tezine cephe aldılar, savaş halindedir; artık bunlara, Fransızlar'ın yakıştırması ile "yeni-mürteci" diyoruz ve aydın'dan çıkarıyoruz ve bunlar, üstelik, yaptıklarını "solculuk" ve hatta "sosyalizm" olarak da göstermekten geri kalmıyorlar. İçlerinde görkemli altmış'lı ve kanlı iç savaşın yaşandığı yetmiş'li yıllarda olanlar çokturlar.

Bir ters oluşu yaşadığımız kesindir; eskiden, kırk'lı yıllarda ve öncesinde-sonrasında, üniversite okumuş olanlar büyük ihtimalle,

²⁴ Herbert Marcus, *One Dimensional Man*, Sphere Books, 1964-1969, s.41

²⁵ *ibid.*, s.23

yabancı dil bilenler çocukla, Fransa’da okumuş olanlar ise hemen hemen kesinlikle, a priori “solcu” sayılıyorlardı ve çoğunun öyle olduklarını biliyoruz. Şimdi durum terstir; yabancı dil bilenler veya iyi bir üniversitede okumuş olanlar ve bu arada ülke dışında eğitim görenler, büyük ihtimalle, sağcıdırlar. “Yeni mürteci” kavramı, sadece soldan gelip de reaksiyon cephesine katılanları değil, bunları da kapsamaktadır.

Aybar, solcu idi, ancak, bugünün “yeni mürteci” formasyonunda olduğundan kuşku duyamayız. Cumhuriyet’i kuran bir aileden geliyordu, Harekat Ordusu’nun komutanlarından Hüseyin Hüsnü Paşa’nın torunu ve Nazım Hikmet’in yakın akrabası idi; elitist Galatasaray Lisesi’nden mezun ve üniversitede öğretim üyeliği yapıyordu. Milli atlet olmasının yanında, Türkiye İşçi Partisi’nin ilk genel başkanı olduğu zamanlarda, elitist davranışları nedeniyle “Lord Aybar” olarak biliniyordu. Türkiye sosyalist hareketinin kuruluş ve gelişme döneminde, Aybar ve Doçent Doktor Behice Boran yönetici oldular. Legal marksizmin yerleşmesini en çok ikisine borçluyuz.

Sosyalist düşüncüyü bağımsızlık ve “kuva-ı milli” düsturlarına dayandırdılar.

HER ŞEYİN ÜSTÜNDE İSTİKLAL

Tarihimizin en kritik anlarından birini yaşıyoruz: İstiklalimiz tehlikededir.* Ve işin korkunç tarafı şudur ki, istiklalimize kastedenler bu sefer ordularla değil de, bir yardım teklifinin yaldızlı paravanası arkasına gizlenerek üzerimize yürüdükleri için, Türk milleti kuşkulananmıyor.

Ve mahirane, mahir olduğu kadar hainane bir propaganda da bu kuşkusuzluğu arttırmağa, hatta istiklalimize kastedenleri bir kurtarıcı gibi göstermeğe çalışıyor. Bu gibi hallerde hakikati gören namuslu her Türk’e mukaddes bir vazife düşer: Her ne pahasına olursa olsun hakikatleri haykırmak.

Bilmeliyiz ki, Amerikan yardımı söylendiği gibi bir altın halka

değildir. O, bedelini ergeç kanımızla ödeyeceğimiz bir esaret zinciridir.

Amerika, yüz elli milyon dolar mukabilinde biliyor musunuz bizden ne istiyor? Üçüncü Dünya Savaşı'nda, Polonya'nın bu savaş-taki rolünü oynamamızı ve bunun için şimdiden Amerika'ya teslim olmamızı...

**

Aybar, Marshall Yardımı'nı bir esaret zinciri olarak görmektedir.

Bağımsızlık duyarlılığı çok yüksektir.

Bağımsızlık kavramının ekonomik bir içerik kazandığı bir dönemdeyiz.

Silahlı işgal olmaksızın, bağımsızlığı kaybetmek mümkündür ve bu anlayışı, Sovyet rüzgarı ile başlayan dekolonizasyon hareketlerine borçluyuz.

AMERİKAN YARDIMI: BAĞIMLILIK

Yardım sözünün arkasında gizlenen Amerikan menfaat örgütlerinin neler olduğunu yer yüzünde bizlerden başka bilmeyen kalmadı.** Alem öğrendi ki, Amerika barışı korumak bahanesiyle dünyaya hakim olmak gayesini güdüyor; ve tek rakibi Sovyet Rusya'yı ne pahasına olursa olsun saf dışı etmek için hazırlanıyor.

Bu uğurda Amerika gerekirse, üçüncü dünya savaşını göze alacak, hatta onu bizzat kendisi açacaktır.

Çünkü Roosevelt'in ölümünden sonra Amerikan siyasetine yön veren büyük kapitalistler gurubu, kendilerine dünya pazarlarını serbestçe sömürme imkanlarını verecek bir savaşın, neticede masraflarını kurtarıp kar bırakacağını hesaplamışlardır.

Ve yine öğrendi ki, Amerikalılar, dünyanın stratejik noktalarını bu maksatla şimdiden ele geçirmeye çalışıyorlar. Şayet bu stratejik noktalardan biri de Türkiye olmasa idi bütün bu Amerikan manevraları bizi doğrudan doğruya ilgilendirmezdi. Fakat ne çare ki, bu noktalardan biri Türkiye'dir ve Türkiye olunca da işin rengi değişmektedir.

**

Bundan şu netice çıkıyor: Bugün bir vehim uğruna istiklalimize veda ediyoruz ve yarın başkaları hesabına ölmeyi şimdiden kabul ediyoruz.

BAĞIMSIZLIK: KUTSAL

Yardımanın şartları malum: Amerikan cumhurbaşkanından tutun da, derece derece ta Amerikalı radyo ve gazete muhabirlerine varıncaya kadar bir takım yabancılar, yardımın yerinde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmek bahanesiyle bizim iç işlerimize müdahale edeceklerdir.*** Yardımın sureti tahsis ve sarfi ile alakalı işlerinde Amerikan cumhurbaşkanından müsaade alınacaktır. Amerikan cumhurbaşkanına yapılan işler hakkında muntazaman rapor verilecektir.

**

Hukuk kitapları bu duruma “himaye” ismini verirler.

Ve himaye altına alınan devletlere de “yarı müstakil” derler.

Amerikan yardımını, bütün mevcudiyetimle reddetmemin birinci sebebi işte budur.

BAĞIMSIZLIK:

MİLLİLEŞTİRME VE KUVVAYİ MİLLİYE RUHU

Bu, halk çocuklarının, üniversite de dahil, parasız okuması demektir.

Bu, onların, yarın endişesi duymadan baskısız, korkusuz yaşamaları demektir. Bu, halk yığınlarının gerçekten hükümete katılması ve hükümeti denetlemesi demektir.

Hulasa, bu, resmi nutuklardaki efendimizin sahididen efendi olması demektir.

Bunun için de, kar gayesiyle yapılan üretim yerine toplum ihtiyaçlarını karşılayan üretim sisteminin konması, yani planlı bir iktisat sisteminin tatbiki lazımdır ki, sınırlı ve belirli ellerde biriken milli servet asıl sahibine, yani millete dönsün ve halk yığınlarının kurtuluşu yolunda kullanılsın.

Bu itibarla serbest teşebbüsün, halk yığınlarının menfaatlerini bozmadığı ölçüde muhafazasını, büyük üretim araçlarıyla kredi ve ulaştırma vasıtalarının, orman ve madenlerin mutlaka millileştirilmesini, ticaretin de kontrol altına alınmasını istiyoruz.****

İşte bizim hürriyet ve demokrasi anlayışımız.

Dış münasebetlerdeki durumumuza gelince, Kuvvayi Milliye ruhuna sadık kalınmasını istiyoruz. Bu, bütün bir programdır.

Çünkü, Kuvvayi Milliye Ruhu, siyasi ve iktisadi istiklalimizi, toprak bütünlüğümüzü her şeyin üstünde tutar.

Kuvvayi Milliye ruhu, her şeyden evvel Türk halk kütlelerinin menfaatini göz önünde bulundurması emreder.

Çünkü Kuvvayi Milliye Ruhu, emperyalizmin düşmanıdır.

SOLU EZİLEN İKİNCİ CUMHURİYETİMİZ

Sayın Devlet Başkanı

M.B. Komitesi'nde yapılan son operasyondan sonra, demokratik rejimin mutlaka kurulacağına dair millete bir kere daha teminat verdiniz. Bu sözü yerine getireceğinizden kimsenin şüphesi yoktur.

Ancak bu iş iki türlü yapılabilir.

Birincisi eldeki politika ortamı değiştirilmeden, sol kanat olmadan seçimlere gidilir. Bu taktirde, maddi manevi tam bir iflasla sonuçlanan, 1946-1960 denemesini yenileyeceğiz, demektir.

İkincisi, politik ortam değiştirilir, sol kanadın, kanun güvenliği altında bir politik kuvvet olarak ortaya çıkabilmesi için gerekli şartlar sağlanır ve seçimlere öyle gidilir.***** Demokratik rejimi kurmanın ve yaşatmanın zaten başka yolu yoktur.

Gerçekten de demokrasi vardır, denilebilmesi için, sermayenin ve ona bağlanan türlü zümrelerden kurulu sağ kanat karşısında, emek gücünün ve ondan yana olan türlü zümrelerin kurduğu sol kanadın, kanun güveni altında politik bir kuvvet olarak teşkilatlanması şarttır. Mihenk budur.

Sol kanada hayat hakkı tanımayan bir rejim, etiketine olursa olsun, demokrasi değildir.

**

Gerçek böyle iken, bir takım biçimsel mantık oyunları ile, ikinci Cumhuriyetimizi, sadece sağ kanadın türlü türlü zümreleri arasında işler bir rejim olarak kurmağa kalkışmak, milletimizi yeni buhranlara sürüklemekten başka bir sonuç vermeyecektir.

KURTULUŞ SAVAŞI FELSEFESİNE DÖNÜŞ

Böylece Kurtuluş Savaşı'nın yaratıcı felsefesine ve geleneklerine yeniden dönmüş olacağız.***** Bağımlı milletlerin kurtuluş savaşlarına öncülük etmiş olan Türk halkı, kendi kurtuluşunu yine kendi ellerine almış olacaktır.

ATATÜRKÇÜLÜĞÜ HALKA AÇIKLAMAK

Hükümetin düşündüğü tedbirlerin ikincisi, bir iyi niyet çağrısıdır.

Partiler, kurullar ve bütün yurttaşlar, Anayasamızı, Atatürk devrimlerini, 27 Mayıs'ı tehdit eden tehlikeler, taşkınlıklar, kışkırtmalar karşısında iyi niyetle ve gayretlerini birleştirerek manevi bir cephe kurmağa çağrılıyor. Hükümeti bu çağrısından dolayı alkışlarız.

Ancak bu temele dayanmayan çağrıdan hiçbir sonuç alınamayacağını de belirtmek isteriz.

İntikamcıların, kafatasçıların köşebaşlarını ele geçirdikleri partiler üzerinde, bu gibi çağrılarla olumlu etkiler yapılmayacağı hükümetçe de biliniyor ki, bu yolda daha önce yayınlanmış ortak bildirimler, verilmiş sözler bu son bildiride bir bir aranılıyor.***** Bu iyi niyet çağrısının aldatılmış, yıllardır öz menfaatlerini görmeyecek hale getirilmiş ve ne yazık ki sayıları hiç de az olmayan yurttaşlarımız üzerinde de hemen hiç etkisi olmayacaktır.

Şu halde?

Halka gitmekten, ona gerçekleri anlatmaktan, Atatürkçülüğün, 27 Mayıs'ın, Anayasası'nın halkın yararına olduğunu açıklamaktan, halkın gözüne çekilen yalan perdesini çekip yırtmaktan başka çıkar yol yoktur.

* Zincirli Hürriyet, 5 Nisan 1947
Mehmet Ali Aybar, Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm, 1968, İstanbul, s.97

** Zincirli Hürriyet, 12 Nisan 1947
ibid., s. 101. Bundan sonra sayfa numarası vermeyi gerekli görmüyorum.

*** Zincirli Hürriyet, 19 Nisan 1947

**** Zincirli Hürriyet, 5 Şubat 1948

***** Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e Mektup, İstanbul, 19 Kasım 1960.

ibid.,181

***** Tip-Genel Yönetim Kurulu Toplantısı, 10 Şubat 1963.

ibid., s.251

***** Sosyal Adalet, 19 Mart 1963.